

บทที่ 1

บทนำ

1.1 หลักการและเหตุผล

ยุทธศาสตร์ชาติ ระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2561 - 2580) ให้ความสำคัญกับการยกระดับความสามารถในการแข่งขันภาคเกษตรควบคู่ไปกับการสร้างความมั่นคงทางอาหารและรายได้ โดยสถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน) หรือ สวพส. มุ่งเน้นการดำเนินงานวิจัยที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ ทั้งนี้การสร้างองค์ความรู้และนำไปใช้ประโยชน์ให้ทันต่อสถานการณ์ปัญหาและการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่สูงสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ ในประเด็น (1) การพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ พัฒนาค้นในทุกมิติและในทุกช่วงวัยให้เป็นคนดี เก่ง และมีคุณภาพ โดยการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงใน ศตวรรษที่ 21 มุ่งเน้นผู้เรียนให้มีทักษะการเรียนรู้และมีใจใฝ่เรียนรู้ตลอดเวลา และ (2) การสร้างโอกาส และความเสมอภาคทางสังคม เพื่อสร้างความเป็นธรรม และลดความเหลื่อมล้ำในทุกมิติ เพิ่มขีดความสามารถของชุมชนท้องถิ่นในการพัฒนา การพึ่งตนเองและการจัดการตนเองเพื่อสร้างสังคมคุณภาพ และสร้างความเป็นธรรมในการเข้าถึงบริการสาธารณสุข และการศึกษา (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565)

สวพส. จัดตั้งขึ้นเพื่อสนับสนุนงานของมูลนิธิโครงการหลวงในการแก้ปัญหาความยากจนของชุมชนบนพื้นที่สูง ด้วยการวิจัยและการพัฒนาอาชีพ มีการดำเนินงานวิจัยครบทุกมิติทั้งด้านเศรษฐกิจ ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านสังคม เพื่อสร้างนวัตกรรม เทคโนโลยี องค์ความรู้ โดยนำปัญหาความต้องการของชุมชนบนพื้นที่สูงเป็นเป้าหมายการวิจัยและพัฒนาสู่การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ได้ทันสถานการณ์ มีแผนการวิจัยพื้นที่สูงระยะ 4 ปี (พ.ศ. 2567-2570) ในการพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการงานวิจัยบนพื้นที่สูง มุ่งพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการงานวิจัยบนพื้นที่สูงกับหน่วยงานต่างๆ ให้มีประสิทธิภาพ และบูรณาการเพื่อสร้างองค์ความรู้และนำไปใช้ประโยชน์ให้ทันต่อสถานการณ์ปัญหาและการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่สูง การจัดทำฐานข้อมูลบนพื้นที่สูง การบริหารจัดการทรัพยากรสินทางปัญญาจากงานวิจัย รวมทั้งการเผยแพร่ผลงานวิจัยประชาสัมพันธ์ผ่านช่องทางต่างๆ โดยการมีแผนและกลไกการขับเคลื่อนที่ดี และมีความพร้อมด้านบุคลากรและปัจจัยพื้นฐานต่างๆ

ชุมชนบนพื้นที่สูงเป็นที่ตั้งถิ่นฐานของชาวไทยภูเขาและคนไทยพื้นเมือง มีสภาพแวดล้อมเป็นภูเขาและห่างไกลจากเขตเมือง จึงทำให้มีข้อจำกัดในการเข้าถึงการบริการของรัฐ ทั้งการบริการทางด้านความรู้ การบริการทางด้านโครงสร้าง ปัจจัยพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต และการบริการทางด้านสังคม ส่งผลให้ประชาชนบนพื้นที่สูงต้องประสบกับความเหลื่อมล้ำในหลายมิติ ทั้งในด้านกายภาพ รายได้ ฐานะทางสังคม และโอกาสในการเรียนรู้ที่เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลง โดยปัญหาหลักของพื้นที่สูง คือ ประชาชนบนพื้นที่สูงส่วนใหญ่มีความยากจน ขาดทางเลือกและความรู้ที่ถูกต้องในการประกอบอาชีพมีการใช้สารเคมีทางการเกษตรสูง การทำไร่เลื่อนลอยเกิดมลภาวะหมอกควัน PM 2.5 ทำลายสิ่งแวดล้อมส่งผลกระทบต่อประชาชนในวงกว้าง และยังส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของประเทศ ด้วยข้อจำกัดในการเข้าถึงการพัฒนาของรัฐ ขาดวิธีการและองค์ความรู้ในการแก้ปัญหาของชุมชนบนพื้นที่สูงทำให้ยังคงพบปัญหาอย่างต่อเนื่อง

จากการดำเนินงานวิจัยของ สวพส. ตั้งแต่ปีงบประมาณ พ.ศ. 2550-2566 มีการดำเนินงานวิจัยด้านเศรษฐกิจ ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านสังคม 514 โครงการหลัก 1,036 โครงการย่อย 31 กิจกรรม โดยมีผลงานวิจัย ประกอบด้วย พันธุ์พืช/สัตว์ 143 พันธุ์ (พันธุ์คัดเลือก 109 พันธุ์ และพันธุ์ทดสอบ 34 พันธุ์)

ข้อมูล 289 เรื่อง องค์ความรู้/เทคโนโลยี 686 เรื่อง ชีวภัณฑ์เกษตร 52 รายการ และผลิตภัณฑ์ 225 รายการ มีการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ขับเคลื่อนการพัฒนาสู่เกษตรกรบนพื้นที่สูง เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของชุมชน รวมทั้งอนุรักษ์ฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมในพื้นที่โครงการหลวงและชุมชนบนพื้นที่สูง ตั้งแต่ปีงบประมาณ พ.ศ. 2558-2566 จำนวน 176 เรื่อง มีเกษตรกรนำร่องที่ได้รับประโยชน์ 19,136 ราย ในพื้นที่ของโครงการหลวง 37 แห่ง และ สวพส. 47 แห่ง สร้างรายได้ให้เกษตรกร ประมาณ 476.59 ล้านบาท จากการถ่ายทอดองค์ความรู้และพัฒนาอาชีพที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

อย่างไรก็ตามพื้นที่สูงส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ห่างไกล การเดินทาง การติดต่อสื่อสารยากลำบาก สัญญาณโทรศัพท์ อินเทอร์เน็ตเข้าไม่ถึง ส่งผลให้โอกาสการเข้าถึงข้อมูล องค์ความรู้ เทคโนโลยีต่างๆ ล่าช้ากว่าชุมชนพื้นราบ ประกอบกับบนพื้นที่สูงมีความแตกต่างทางชาติพันธุ์ และภาษา ดังนั้นรูปแบบที่ใช้สื่อสารถ่ายทอดความรู้ต้องเข้าใจง่าย แม้ว่าในปัจจุบันมีการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ในหลายพื้นที่ แต่การถ่ายทอดองค์ความรู้ยังเป็นรายประเด็นไม่ได้จัดเป็นชุดองค์ความรู้ที่พร้อมใช้ประโยชน์ รวมทั้งกระบวนการขับเคลื่อนผลงานวิจัยในส่วนของผู้สื่อสาร รูปแบบสื่อ กิจกรรม และกระบวนการสื่อสาร ยังไม่ทันต่อสถานการณ์ ความต้องการใช้ และเหมาะสมกับบริบทพื้นที่ อีกทั้งยังมีเกษตรกรอีกเป็นจำนวนมากในหลายพื้นที่ที่ยังต้องการโอกาสในการเข้าถึงองค์ความรู้งานวิจัยเพื่อเพิ่มทางเลือกในการประกอบอาชีพ ช่วยแก้ไขปัญหาของชุมชนในมิติต่างๆ จากปัญหาและความต้องการของชุมชนดังกล่าว ความพร้อมของชุดองค์ความรู้ในการนำไปใช้แก้ไขปัญหา และกระบวนการขับเคลื่อนการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์บนพื้นที่สูง จึงต้องมีความเหมาะสมกับบริบท รวดเร็ว ครบถ้วนทันกับการแก้ไขปัญหา จึงเป็นที่มาของคำถามงานวิจัย ทำอย่างไรให้เกษตรกรบนพื้นที่สูงสามารถเข้าถึงองค์ความรู้ที่ช่วยแก้ปัญหาได้ตรงจุด ทันกับกับความต้องการและเหมาะสมกับบริบทของพื้นที่สูง มีการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ได้อย่างกว้าง

ดังนั้นงานวิจัยนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและทดสอบตลาดสมัยใหม่และระบบโลจิสติกส์ที่เหมาะสมกับสินค้าเกษตรสำคัญในพื้นที่โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง โดยศึกษาแนวโน้มตลาดสมัยใหม่/วิธีการจำหน่ายช่องทางอื่นๆ วิเคราะห์และประเมินศักยภาพของปัจจัยพื้นฐาน สินค้าเกษตร เจ้าหน้าที่ และกลุ่มเกษตรกรบนพื้นที่สูงที่เหมาะสมกับตลาดออนไลน์ ทดสอบและพัฒนาการตลาดออนไลน์และระบบโลจิสติกส์ของสินค้าเกษตรที่เหมาะสมกับสถานการณ์และบริบทของพื้นที่ ตลอดจนติดตามและประเมินผลการทดสอบต้นแบบระบบตลาดออนไลน์และโลจิสติกส์สินค้าเกษตร สำหรับกลุ่มเกษตรกรในพื้นที่โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง

1.2 วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อประเมินความพร้อมของชุดองค์ความรู้ของ สวพส. ในการนำไปใช้แก้ไขปัญหาสำคัญบนพื้นที่สูง
- 2) เพื่อศึกษากระบวนการขับเคลื่อนผลงานวิจัยสู่กลุ่มผู้ใช้ประโยชน์ตามปัญหาและบริบทของพื้นที่

1.3 ขอบเขตการศึกษา

โครงการนี้เป็นการศึกษากระบวนการขับเคลื่อนงานวิจัยไปใช้ประโยชน์บนพื้นที่สูง โดยศึกษาจากหน่วยงานภาคีเครือข่ายและกลุ่มเกษตรกรในพื้นที่โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง และโครงการเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนพื้นที่เฉพาะ มีขอบเขตการศึกษา ดังนี้

- 1) ประเมินความพร้อมของชุดองค์ความรู้ของ สวพส. ในการนำไปใช้แก้ไขปัญหาสำคัญบนพื้นที่สูง เพื่อทำชุดความรู้ให้เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่สูงด้วยภาษาและสื่อที่เข้าใจง่ายในรูปแบบต่างๆ จำนวน 3 ชุด

- 2) วิเคราะห์ข้อจำกัดของพื้นที่ จำนวน 3 กลุ่มพื้นที่ ในพื้นที่โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง 4 แห่ง

3) วิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและมีอิทธิพลต่อความสำเร็จและมีแนวโน้มที่จะเข้ามาเป็นภาคีเครือข่าย เพื่อให้สามารถขับเคลื่อนงานวิจัยไปใช้ประโยชน์บนพื้นที่สูงได้ จำนวน 3 กลุ่มพื้นที่ ในพื้นที่โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง 4 แห่ง

4) วิเคราะห์เครื่องมือ รูปแบบ ช่องทางการถ่ายทอดผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ให้เหมาะสมกับข้อจำกัดและสื่อสารได้รวดเร็ว ครบถ้วนทันกับความต้องการในการแก้ไขปัญหา จำนวน 1 ต้นแบบ

5) สรุปกระบวนการขับเคลื่อนผลงานวิจัยหรือชุดองค์ความรู้จากงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ให้เกิดผลสัมฤทธิ์ที่เป็นรูปธรรม สำหรับสนับสนุนการพัฒนาพื้นที่สูงให้เหมาะสมตามบริบท ชาติพันธุ์ และข้อจำกัดของพื้นที่สูง 3 กระบวนการ

